

УДК 336.02

Т.Д. СИТАШ, кандидат економічних наук,
старший викладач Вінницького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету

ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ: ПРАГМАТИКА ТА ПРОБЛЕМАТИКА

Статтю присвячено фінансовій політиці держави. Розглянуто особливості проведення фінансової політики в Україні. Окреслено проблеми державної фінансової політики та визначено їх основні причини. Обґрунтовано необхідність формування виваженої фінансової політики в державі на основі ефективного використання фінансового потенціалу країни. Виокремлено основні напрями удосконалення фінансової політики на основі науково обґрунтованої теорії для підвищення її ефективності та зміцнення в сучасних умовах.

Ключові слова: *фінансова система, фінансові ресурси, фінансовий механізм, фінансова діяльність.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Функціонування фінансової системи спрямоване на вирішення певних завдань, що стоять перед суспільством. Цим завданням підпорядковуються й організації фінансових відносин у державі, процеси руху та розміщення фінансових ресурсів і ціноутворення на них, пропорції між їх централізацією та децентралізацією, порядок формування, розподілу та перерозподілу доходів, спрямованість витрат окремих суб'єктів підприємницької діяльності, громадян та держави, структурне співвідношення між окремими сферами та ланками фінансової системи, характер взаємовідносин між ними, пропорції між індивідуальним і суспільним споживанням. При цьому можлива практично безмежна кількість варіантів організації фінансових відносин та фінансової діяльності, з яких доцільно обрати такий, що найбільше підходить країні у певний час. Вибір цих варіантів становить основу фінансової політики, яку здійснює держава.

Розвиток суспільства супроводжується необхідністю підвищення якісного рівня формування та реалізації фінансової політики. У такому аспекті відзначи-

мо, що оцінка механізму фінансового регулювання соціально-економічних процесів в Україні свідчить про необхідність розбудови фінансової системи, підвищення ефективності формування і реалізації фінансової політики у взаємозв'язку з трансформаційними економічними процесами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження теоретичних і практичних засад формування та реалізації фінансової політики держави зробили вітчизняні вчені: В. Андрущенко, С. Буковинський, А. Буряченко, О. Василик, І. Запатріна, О. Зварич, Л. Лисяк, І. Лютий, А. Мярковський, В. Опарін, Д. Полозенко, В. Федосов, І. Чугунов, С. Юрій та ін. Окремі аспекти фінансової політики як інструмента впливу на соціально-економічний розвиток держави досліджували зарубіжні вчені: Ш. Бланкарт, Б. Болдирєв, Дж. Б'юкенен, А. Вагнер, Л. Дробозіна, Дж. Стігліц та ін. Але незважаючи на наукову і практичну цінність опублікованих праць, ряд питань щодо прагматики та проблематики фінансової політики держави залишаються дискусійними, що й обумовило мету та вибір теми дослідження.

Метою статті є висвітлення економічної сутності та тенденцій фінансової політики держави, огляд особливостей функціонування окремих її складових, а також виокремлення проблеми й необхідності формування виваженої фінансової політики в державі на основі ефективного використання фінансового потенціалу країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Упродовж століть Україна не мала своєї фінансової системи, державного бюджету та фінансової політики. З моменту проголошення незалежності України постала необхідність створення власної фінансової системи. Систему треба було створювати в кризових умовах. Свідченням цієї кризи став величезний дефіцит бюджету, наростаюча емісія грошей та інфляція, що її супроводжувала; зростання внутрішнього та зовнішнього боргу країни; наявність великої кількості збиткових підприємств; платіжна криза в народному господарстві; значні суми непродуктивних витрат і втрат; зростання обсягів незавершеного будівництва; криза платіжних відносин держави в зовнішньоекономічній сфері, падіння рівня життя населення.

Відмова від монополії державної власності, неможливість управління фінансами в недержавному секторі економіки адміністративними методами призвели до необхідності перегляду основних принципів фінансової політики: визнання свободи підприємництва, введення різноманітних форм господарювання, приватизація державної власності, перехід до ринкової економіки, яка базується на поєднанні інтересів приватних і державних суб'єктів господарювання. Таким чином, створення власної фінансової системи в таких умовах містить два етапи: перший – охоплює проблеми, пов'язані зі зміцненням перших досягнень незалежності; другий – вирішує питання стабільного розвитку. Зазначимо, що на першому етапі, з 1991 р., в державі почала проводитися принципово нова фінансова політика, яка була спрямована на вихід із глибокої кризи. Це потребувало збалансування

виробництва, нарощування його обсягів і значного зростання національного доходу, створення науково обґрунтованих взаємовідносин у розрахунках із закордонними партнерами, формування й ефективного використання валютних ресурсів. Стосовно галузі бюджетної політики, то тут важлива збалансованість державного бюджету та бюджетів місцевого самоврядування, створення фондів стабілізації, дотацій для ефективного впливу на стан розвитку матеріальної і нематеріальної сфер, забезпечення потреб держави в проведенні ефективної соціально-економічної політики.

На другому етапі фінансова політика повинна була концентруватися на досягненні макроекономічної стабільності та на ефективності розподілу фінансових ресурсів. Фінанси, що відіграють контролюючу і стимулюючу роль, мали спрямовуватися на формування ефективної структури виробництва, стимулювання науково-технічного прогресу, ресурсозбереження і підвищення ефективності праці. При цьому бюджетна політика мала бути органічно пов'язана з функціонуванням інших інструментів і відігравати роль координатора на загальнодержавному рівні, тоді у таких умовах бюджетний дефіцит не фінансувався б за рахунок інфляційного податку, не перевищував би очікуваного рівня реального зростання, й економічні суб'єкти були б упевнені в стабільності податкової системи.

Зауважимо, що в умовах формування ринкової економіки фінансова політика являє собою сукупність заходів держави щодо мобілізації і розподілу фінансових ресурсів для досягнення зростання валового внутрішнього продукту та подолання економічних проблем розвитку.

За визначенням вітчизняних науковців, фінансова політика – це цілеспрямована діяльність держави з використанням фінансової системи, що спрямована на мобілізацію фінансових ресурсів, їх розподіл і використання для виконання державою своїх функцій [2, с. 342].

Економічна сутність фінансової політики як інструмента соціально-

економічного розвитку країни полягає у фінансових відносинах, що виникають між економічними, політичними, правовими державними інституціями у процесі організації фінансової системи та спрямування фінансових ресурсів на досягнення стратегічних і тактичних цілей та завдань розвитку суспільства.

Зміст фінансової політики держави включає такі ланки [3, с. 61]:

– вироблення науково обґрунтованих концепцій (системи поглядів) розвитку фінансів. Вони формуються на основі вивчення вимог економічних законів, всестороннього аналізу розвитку господарства, перспектив розвитку економічних відносин, потреб населення;

– визначення основних напрямів використання фінансів на перспективу та на поточні потреби, при цьому враховують шляхи досягнення поставлених цілей, передбачених економічною політикою, а також міжнародні фактори, можливості зростання фінансових ресурсів;

– здійснення практичних дій для досягнення поставлених цілей.

Фінансова політика держави залежить від багатьох як зовнішніх, так і внутрішніх факторів. Зовнішніми факторами є, зокрема, фактори залежності держави від економічних взаємовідносин з іншими державами щодо поставок сировини, матеріалів, інших ресурсів, обміну технологіями, експортних можливостей самої держави, її інтеграції до світових економічних систем тощо.

Внутрішні фактори, які суттєво впливають на фінансову політику, – це форма власності на основні засоби виробництва, структура економіки, соціальний склад населення, рівень добробуту народу, інтелектуальний рівень населення, стан розвитку економіки і організація грошового обігу, стабільність грошової одиниці, розвиток форм кредитування тощо. На фінансову політику держави впливають і інші фактори, що диктуються економічними умовами, які склалися на певному етапі господарського розвитку. З огляду на це фінансова політика змінюється і коригується з урахуванням практичної потреби.

Фінансова політика має бути підпорядкована одній меті – досягненню підвищення суспільного добробуту, але при цьому вона має сприяти зростанню ефективності виробництва і насамперед підвищенню продуктивності праці, впровадженню матеріально- та ресурсозберігаючих технологій, побудові раціональної структури економіки тощо. Тому першим принципом фінансової політики є неухильне сприяння розвитку виробництва, підтримання підприємницької активності та підвищення рівня зайнятості населення.

Звісно, в умовах ринкової економіки діють саморегуляційні фактори, які забезпечують приплив і перерозподіл капіталів у сфері виробництва. Механізм ринку робить усіх учасників виробничого процесу зацікавленими у збільшенні виробництва й одержанні доходу на капітал. Це головна рушійна сила ринку.

Іншим важливим принципом фінансової політики держави є мобілізація й використання фінансових ресурсів для забезпечення соціальних гарантій. До таких гарантій належать: освіта, оборона, охорона здоров'я, культура, державне управління, єдині енергетичні та комунікаційні системи, соціальне страхування, допомога малозабезпеченим та ін.

Третій принцип фінансової політики спрямований на запровадження такого фінансового механізму, який зумовлює раціональне використання природних ресурсів, заборону технологій, що загрожують здоров'ю людини.

Державна фінансова політика як складова частина економічної політики держави являє собою систему заздалегідь визначених і затверджених заходів, форм і методів мобілізації, розподілу і використання фінансових ресурсів державними інститутами з метою виконання державою своїх функцій відповідно до стратегічних і тактичних цілей її економічного і соціального розвитку. Вона об'єднує в собі об'єктивні фінансові відносини, конкретизовані у вигляді загальнодержавних планів і програм, управлінські рішення, які виникають в процесі формулювання

та впровадження в дію стратегії функціонування і розвитку державних фінансів.

Виходячи із сутності державної фінансової політики, для вирішення її основних проблем виокремимо такі завдання:

- створення умов для максимізації обсягів фінансових ресурсів, які формується державою;

- реалізація механізмів раціонального розподілу і використання сформованих фінансових ресурсів;

- забезпечення належного регулювання, стимулювання та контролю за економічними і соціальними процесами, використовуючи фінансові методи;

- формулювання, розвиток і підтримка функціонування фінансового механізму виходячи з цілей та стратегій фінансової політики;

- налагодження ефективної системи управління державними фінансами.

Практикою підтверджено, що фінансова політика, як і загальнодержавна економічна політика в цілому, залежить від сформованого правового поля та органів влади й управління в процесі реалізації функцій держави та забезпечення легітимності фінансових відносин. Невипадково фінансова політика виступає результатом дії як об'єктивного, так і суб'єктивного факторів впливу на її формування, реалізацію та розвиток в системі ринкових відносин.

Головними проблемами фінансової політики є проблеми забезпечення динаміки зростання, конкурентоспроможності економіки України, утвердження оновленої моделі фінансового розвитку. Саме такий шлях дозволить Україні зберегти і найефективніше використовувати наявний науково-технічний потенціал для здійснення структурних змін та зайняти належне місце у світовому просторі. Поглиблення курсу ринкових реформ на інноваційних засадах та їх прискорення, радикалізація системних перетворень можуть забезпечити прогресивний розвиток держави.

Важливим фактором розвитку економіки є створення ефективного фінансового механізму. На сьогодні управляти

фінансовим процесом – це, перш за все, управляти фінансовими ресурсами і через засоби та інструменти фінансового механізму стимулювати фінансовий розвиток. Ефективне функціонування фінансової системи держави залежить від налагодженості фінансових відносин у суспільстві, а також від дієвості фінансового механізму, за допомогою якого реалізується фінансова політика держави.

Зазначимо, що основу фінансової політики становить бюджетна політика, яка пов'язана насамперед із формуванням та виконанням бюджетів усіх рівнів. Економічна нестабільність і спад виробництва негативно впливають на формування доходів та фінансування видатків бюджету. Важливою проблемою залишається визначення оптимальних меж функціонування бюджетів усіх рівнів і забезпечення їх якісного і ритмічного виконання при збереженні провідної ролі Державного бюджету України.

Основний курс на фіскально-монетарні методи регулювання економічних відносин не завжди себе виправдовує і досить часто призводить до загострення економічних інтересів. На практиці варто дотримуватися принципу поєднання та узгодженості усіх методів державно-фінансового впливу на процес суспільного відтворення. Фінанси мають брати активну участь у всіх стадіях суспільного відтворення, а не лише на стадії розподілу. Сьогодення вимагає фінансового впливу на весь процес кругообігу капіталу, що має сприяти його прискоренню, ефективному та цільовому використанню матеріальних, трудових і грошових ресурсів.

Реалізація фінансової політики характеризується тягарем не зовсім тривкої стабілізації в країні, помірним поживаленням економіки, стабілізації матеріально-фінансового балансу та поступовою ліквідацією заборгованості перед внутрішніми та зовнішніми кредиторами. В Конституції України окреслені основні напрями фінансової стратегії, а саме:

- сприяння завершенню роздержавлення і приватизації;

- демонополізація економіки;
- забезпечення соціального захисту населення;
- удосконалення зовнішньоекономічної діяльності з метою зміцнення позиції України на світовому ринку;
- вступ України до світової організації торгівлі;
- захист і оздоровлення екологічного середовища;
- проведення адміністративної та пенсійної реформ.

Фінансова політика реалізується за двома напрямками: регламентування фінансових відносин у суспільстві та здійснення поточної фінансової діяльності. Регламентування фінансових відносин характеризує стратегію фінансової політики, а поточна фінансова діяльність – її тактику. Базовим елементом є регламентування фінансових відносин, яке може здійснюватися державою у законодавчій та адміністративній формах.

Дослідження формування та реалізації фінансової політики в Україні свідчить про її багатоплановість. Нині фінансова політика має переважно тактичний характер, підпорядковується поточним завданням, виконує функції перерозподілу та стабілізації, неповною мірою відповідає стратегічним орієнтирам соціально-економічного розвитку. З огляду на це основним завданням має стати активізація регуляторної функції фінансової політики, впровадження ефективних механізмів, формування стратегічного характеру цілеспрямованих рішень з метою забезпечення у системі державного регулювання єдності із соціально-економічною стратегією.

Вплив фінансової політики на економіку і соціальний розвиток суспільства потребує, щоб фінансова політика здійснювалася на основі науково-обґрунтованої теорії.

Науковий підхід передбачає:

- відповідність фінансової політики об'єктивно закономірному розвитку виробництва, тому важливе значення має наявність достовірної інформації. Така інформація має повідомляти про процеси,

що здійснюються в економіці, соціальній сфері та відображати результати проведених заходів. Основний напрям фінансової політики доцільно орієнтувати на підвищення економічної ефективності;

- рішення варто приймати на основі розрахунку і конкретного та чіткого передбачення наслідків заходів, що будуть проводитися;

– важливою умовою є використання комплексного підходу до проведення та вироблення фінансової політики. Координація має бути спрямована на вирішення основних завдань.

Отже, мета, яку необхідно досягти в Україні на основі оптимізації фінансової політики, має бути окреслена максимально чітко. Це – комплексний вплив всіх її складових на розвиток реального сектора національної економіки.

Висновки. Ураховуючи вищевикладене, є підстави стверджувати, що стабілізація у суспільстві та поступове економічне зростання потребують проведення активної фінансової політики і забезпечення функціонування стабільної фінансової системи. При вирішенні вищерозглянутих проблем, включаючи одержання доходів бюджету та фінансування загальнодержавних видатків, необхідно боротися не з наслідками, а з причинами виникнення і розростання негативних явищ. Однією із головних проблем є забезпечення динаміки зростання, конкурентоспроможності економіки України та утвердження оновленої моделі фінансового розвитку. Саме такий напрям дозволить Україні зберегти і найефективніше використовувати наявний науково-технічний потенціал для здійснення структурних змін та зайняти належне місце у світовому просторі.

Фінансова політика має створювати інституційні умови функціонування фінансової моделі у суспільстві, що ґрунтується на правилах, нормах, організаційних структурах, які у сукупності мають цілеспрямовано формувати механізм активного впливу на економічне зростання, спрямовувати розвиток суспільства у необхідному напрямі і на цій основі сприяти підвищенню добробуту громадян.

Список використаних джерел

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456–VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
2. Адаменко І.П. Фінансова політика як інструмент соціально-економічного розвитку країни / І.П. Адаменко // Бізнесінформ. – 2014. – № 3. – С. 341–345.
3. Запатріна І.В. Формування фінансової політики держави: євроінтеграційний вимір / І.В. Запатріна // Вісник КНТЕУ. – 2012. – № 2. – С. 59–73.
4. Лютий І.О. Концептуальні засади та суперечності реалізації фінансової політики держави / І.О. Лютий // Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2005. – Вип. 79. – С. 4–6.
5. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.minfin.kmu.gov.ua.

References

1. The budget code of Ukraine dated (2010), available at: <http://zakon.rada.gov.ua> (Accessed 9 December 2014)
2. Adamenko I.P. (2014) “Financial policy as a tool for socio-economic development of the country”, *Businessinform*, vol. 3, pp. 341-345.
3. Zapatrina I.V. (2012) “Formation of the state financial policy: European integration dimension”, *Bulletin of KNTEU*, vol. 2, pp. 59-73.
4. February I.O. (2005) “Conceptual framework and contradictions implementation of the state financial policy”, *Bulletin of Kyiv University named after Taras Shevchenko. Economy*, vol. 79, pp. 4-6.
5. Official website of the Ministry of Finance of Ukraine (2014), available at: www.minfin.kmu.gov.ua. (Accessed 9 December 2014).

Статья посвящена финансовой политике государства. Рассмотрены особенности проведения финансовой политики в Украине. Обозначены проблемы государственной финансовой политики и определены их основные причины. Обоснована необходимость формирования взвешенной финансовой политики в государстве на основе эффективного использования финансового потенциала страны. Выделены основные направления усовершенствования финансовой политики на основе научно обоснованной теории для повышения ее эффективности и укрепления в современных условиях.

Ключевые слова: *финансовая система, финансовые ресурсы, финансовый механизм, финансовая деятельность.*

The article is devoted to the financial policy of the state. Peculiarities of conduct monetary policy in Ukraine were analysed. Problems of the state financial policy and defined their underlying causes were identified. The necessity of forming a balanced financial policy in the state through the effective use of financial potential of the country is grounded. Main directions of improving the financial policy on the basis of scientifically grounded theory to improve its efficiency and strengthen in modern conditions were determined.

Key words: *financial system, financial resources, financial mechanism, financial activities.*

Одержано 23.01.2015.